

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

**Моралното развитие
е най-важната
човешка задача**

Познай себе си!

**Всичко действително е
разумно и всичко разумно е
действително**

МАЙЕВТИКА

**Мисля, следователно
съществувам**

Адът – това са другите

**Съществуването
предхожда същността**

**Човекът е обществено
животно**

**Аз Ви уча за
Серъхчовека: човек е
нещо, което трябва
да бъде
превъзможнато**

**Вярата започва там,
където свършва мисълта**

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

СОКРАТ

Роден в Атина. Един от бащите на западната философия.

„Аз знам, че нищо не знам!“

„Познай себе си!“

Поставя в центъра на ценностите справедливостта, мъдростта, истината и съвършенството на душата.

„По-добре е да претърпиш несправедливост, отколкото да извършиш такава“.

Пръв обръща философията към човека, неговото поведение и морални ценности.

Пръв използва диалога не само като форма на разговора, но и като метод – начин, по който да се организира дискусията по съществени проблеми. Сократ знаел, че хората се имат за знаещи, без да се съмняват и без да търсят основания за това. Затова виждал своята първа задача в това да разобличи тяхната самоувереност. Положението „Аз знам, че нищо не знам“ изразявало критически осмислената необходимост търсенето на истината да започне с преодоляване на предразсъдъците и предубежденията. Сократ не предлагал никакви нови знания на събеседниците си, които да заменят предубежденията им. Неговата цел била те заедно, в диалог да търсят истината. Задавал поредица от въпроси, на които събеседниците му самоуверено отговаряли, докато сами не установят, че отговорите им са противоречиви и неудовлетворителни. Това бил важен етап, без който диалогът не би могъл да се осъществи, и е известен като *ирония*. След него следвал действителният диалог, насочен към търсенето на истината. Този етап се наричал *майевтика* (акушерство), защото търсенето на истината е трудна и често мъчителна процедура по нейното раждане. Основен метод на сократическия диалог е *диалектическият*. Главното в сократическия диалог не са знанията, а хората (личностите), усвоили и използващи критическото мислене за преодоляване на предубежденията си.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

ПЛАТОН

Роден в Атина. Ученик на Сократ.

Основана академия, наречена „Градината“.

В диалога „Пирът“ сравнява любовното увлечение и увлечението по мъдростта. Както влюбеният се чувства привлечен от своя любим човек, но не го притежава, така и философът нито е невежа, нито притежава мъдрост, но е влюбен в мъдростта. Философията е това упражняване на ума в самостоятелно мислене, чрез което човек се доближава до мъдростта.

Диалогът „Федон“ на Платон е посветен на безсмъртието на душата. Според Платон безсмъртните души се прераждат и странстват от тяло в тяло. Попадайки в тялото, те временно забравят всичко, което са знаели от предишните си възплъщения. Според Платон една от задачите на философа е да си спомни това, което душата му винаги е знаела, но е забравила.

Според Платон съществуват два свята – Свят на сенките и Свят на идеите („Митът за пещерата“). За Платон идеята има напълно обективен характер, до степен на съществуване и без човека. Без идеалната си същност явлението (природно или обществено) нито може да съществува, нито може да бъде разбрано. Идеята прави възможно самото съществуване и в сетивната му форма.

Платон проблематизира ролята на изкуството в произведението си „Държавата“. Платон споделя възгледа за *мимезиса* в изкуството, който най-общо представлява отражение. Изкуството е отражение на света. Тъй като обаче Платон приема съществуването не само на сетивен, но и на свръхсетивен свят – свят на идеите, който съдържа повече истина, ако изкуството трябва да отразява истината в света, то ще отразява истината на свръхсетивния, а не на сетивния свят. Получава се ситуация, в която изкуството като мимезис е отражение на идеите, а не подражание на природата. Платон изхвърля изкуството от идеалната държава, защото за него то може да създава правдоподобие, без да постига истината. Възгледът на Платон би бил разбран по-добре, ако мимезисът бъде разгледан като свещен, ритуален танц, който древните гърци са изпълнявали, за да се слоят с божественото начало. Чрез този танц човешката душа се е издигала до божествено състояние. За Платон изкуството трябва да изобразява човека не такъв, какъвто е, а такъв, какъвто трябва да бъде, т.е. човека като идеал.

В диалога си „Тимей“ Платон нарича изкусния създател на света *демиург*, което означава занаятчия, букв. – този, който изработва изделия за народа.

Платон е един от първите философи, който последователно изследва обществото и предлага цялостен модел за неговата организация. Според него истинското познание е

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

познанието на идеите, достъпно само за философите. Управлението на философите, основатели на държавата и нейни законодатели, и действието на справедливи закони, изработени от тях, са двете основни черти на платоновия модел за „идеалната държава“. Тя се управлява от можещите и

благородните и е възможна в две форми: монархическа (царство) - когато сред управляващите изпъква един, и аристократическа- когато властта се упражнява от мнозина.

Платон пръв задълбочено разсъждава върху *красивото*. Цялостната му концепция има три аспекта. **Първият** е насочен срещу погрешните и тривиални разбирания за красивото. Платон се стреми да покаже, че конкретните проявления на красивото не са самата красота. Той по същество отхвърля дотогавашните обяснения за красивото: че то е конкретна вещ, че е свързано с удобство и че може да се сведе до сетивно удоволствие. Самата красота е идея, която няма сетивен характер, пребивава във висш свят – на идеите, който е умопостижаем, защото се познава от разумната страна на душата. **Вторият** аспект на разбирането на Платон е свързан с това, че красотата се разкрива в реда и мярата, но не на физическите, а на геометричните тела. Красотата не е в самите вещи, а в пропорциите и подредбата им. Числата осъществяват връзката между света на идеите и сетивния свят на сенките. Ето защо идеята за красиво намира израз не в сетивното възприятие, а в удовлетворителните за ума математически (числови и геометрични) пропорции между нещата. **Третият** аспект представя постигането на красивото със силата на Ерос (любовта). Еросът обаче не е в сетивното привличане към вещественото, а в порива на душата към красотата като вечна идея. За Платон красотата е вечна, неизменна и невеществена идея, а като една и всеобща тя е и съвършен идеал.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

АРИСТОТЕЛ

Роден в Стагира. Ученик на Платон и учител на Александър Македонски.

Основава философска школа – лицей.

В съчинението си „За душата“ полага началата на психологията. Според него душата и тялото са в единство. Душата запазва формата на тялото и не позволява на живото същество да се превърне в нещо друго.

Аристотел се опитва да преодолее разделението, което въвежда Платон между идеята и сетивния свят, с учението си за **хилеморфизма** (всяко нещо е единство на материя и форма). За Аристотел формата е това, което при Платон е идеята, но тя не стои вън от сетивния свят, а е в него. Материята е инертното, пасивното начало, затова тя е само възможност.

Формата е активната (духовната) сила, чрез която възможността (материята) става действителност (реална вещь). Формата не принадлежи на произведението на изкуството, а се намира в душата на човека. Не художникът (събирателно понятие за този, който създава художествени произведения) обаче „създава“ формата, той само използва материала, за да я реализира. Затова изкуството е и плод на душевна способност, и на телесно умение (сръчност).

Според Аристотел човек е **zoon politikon** (обществено същество) и добродетелите го определят по отношение на обществото (полиса). За Аристотел добродетелта е **мяра, средина между крайности** (скъперничество – **щедрост** – прахосничество). Добродетелта е ценност, цел и поведение. „Мярата“ е съвършенство, възпяващо нравствената красота. Порочността е всичко извън мярата. Тя разрушава хармонията.

Запазено е само едно произведение на Аристотел по проблемите на естетиката и то е фокусирано върху драмата – „Поетика“. Една от основните тези по отношение на драмата при Аристотел е, че в нея добрият сюжет трябва да съдържа обрат. Този обрат Аристотел фиксира във формулата: **„Невъзможното, но вероятното“**. В тази формула на Аристотел по отношение на фабулата, доброто художествено произведение показва хората такива, каквито са. Но в хода на развитието на фабулата те стигат до точка, в която стават такива, каквито трябва да бъдат. По този начин Аристотел развива Платоновото разбиране за мимезиса в изкуството, като открива това пространство, в което между реалното и идеалното състояние се открива сложният процес на фабулата.

Според Аристотел всяко нещо, създадено било от природата, било от човека, е породено от **четири причини: материална, действена, формална и крайна**

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

(целова). От такава гледна точка природата е „стопанство“, в което нещата се създават със и служат на определени цели, те образуват едно цяло, в което частите са необходими за запазването и развитието на цялото.

Още от древността възникват различни представи за Космоса, но най-голям авторитет придобива учението на Аристотел. Аристотеловият Космос е *геоцентричен*, т.е. Земята е поместена в центъра на света. Той има крайни размери и е ограничен от сферата на звездите. Най-съвършен е покойт, а най-доброто след него е равномерното кръгово движение. Затова най-съвършена е сферата на звездите с нейното просто кръгово движение. Според древните астрономи Космосът е разделен на две нееднакви по достойнство части – *надлунна и подлунна* област. Подлунната сфера е също като човека, когото подслонява. В подлунната сфера нещата си имат естествени места и въпреки бъркотията се стремят да се върнат в тях, когато не са на мястото си. Според Аристотел нещата в тази област са съставени от *четири елемента (стихии): земя, вода, въздух и огън*. Всяка стихия има *естествено място*. По подобие на стихии и на човека му е отредено място сред хората и той трябва да води подобаващ живот, т.е. всеки е поставен на *свое място* в обществото и е рядкост човек да се издигне извън своето съсловие.

Теорията за простия категоричен силогизъм е разработена за пръв път от Аристотел в съчинението „Първа аналитика“. Простият категоричен силогизъм е дедуктивен аргумент от три прости категорични твърдения (две предпоставки и извод); с три термина, единият от които свързва другите два в извода.

Според Аристотел има правилни и неправилни държавни форми. *Правилни* са формите, в които управлението се осъществява в интерес на общото благо – монархия, аристокрацията, полития. *Неправилни* са държавни уредби, при които управлението е в интерес на самите управляващи – тирания, олигархия, демокрация. Според Аристотел „идеалната държава“ е политията. При нея навсякъде доминира балансът: в правата – умереност; в имуществото – средни размери; във властта – средни класи.

Според Аристотел в природата нищо не съществува без своята цел. Както създаването на неща в природата, така и създаването на предмети в човешкото творчество, е разкриването на някаква възможност, привеждането ѝ в действителност (скулпторът не създава просто някаква форма, а открива възможностите в дървото или в текстурата на камъка и ги актуализира). В природата могат да се наблюдават различни форми, които според Аристотел са в йерархична подредба. И вижда движещата форма на живата природа – тъкмо душата. Според Аристотел съществуват различни души – растителна, хранителна и разумна.

Колкото по-развит е един организъм, толкова повече се доближава до разумната душа.

Според Аристотел между човека, природата и Космоса цари хармония.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

Аристотел определя два вида справедливост: Разпределяща (на всекиму според заслугите - не може на неравни хора (с различен принос към общността) да се дават равни части от общото благо; Уравняваща – пряко количествено съответствие между деянието и резултата от него – типичен за икономиката и правото; всички са равни пред закона.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

РЕНЕ ДЕКАРТ

Роден в Ла Е ан Турен, Централна Франция, през 1596г. Във философията не правим реални експерименти. Философите изследват света чрез обосноваване и критика на тези с вече доказани истини, аргументи и факти. Можем да „експериментираме“ мисловно. Така Рене Декарт се пита: „А ако светът е измамен подобно на сън, какво би следвало?“.

Можем да се усъмним във всичко, освен в самото съмнение, а то е мислене. Но щом мисля, аз съществувам. Така Декарт стига до първия принцип на рационализма: **„Мисля, следователно съществувам!“** (“Cogito ergo sum”).

Един от най-значимите моменти във възгледите на Декарт се изразява в тезата, че Бог е вродена идея, която човек открива в себе си. Това обръща перспективата и индивидът започва да придобива самочувствието на носител на истината за света.

При Декарт душата все още се разглежда като субстанция. За Декарт човекът се състои от **мислеща (духовна)** и **протяжна (телесна)** субстанция, чието единство се удържа от Бог. Душата като субстанция съдържа вродени идеи. Декарт е първият, който извежда Бога не като външен авторитет, а като вътрешна субективна идея. Според Декарт човекът е коренно различен от животните. В животните няма „нито грам“ мислеща субстанция. Те са просто автомати. Човешкото тяло също е автомат. При човека обаче умът (т.е. мислещата субстанция) също се намесва в действията на тялото и може да предизвика волеви движения. Но животните действат автоматично. Те нямат мисли и воля.

Рене Декарт вижда нашия свят като съставен от „билярдни топки“ – корпускули (т.е. микроскопични телца), които, веднъж задвижени, се блъскат една в друга и така взаимно си предават движение, завъртат се във вихри и образуват звездите и планетите, които кръжат около тях, също и Земята, океаните, живите същества и т.н.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

ДЖОН ЛОК

Роден в Рингтън, Англия през 1632 г.

Един от основните представители на емпиризма.

„В ума няма нищо, което да не е било в сетивата“

Пише „Два трактата за управлението на държавата“

Смята, че това, което ни прави една и съща личност, е нашето самосъзнание. Нашите възприятия, мисли и чувства се променят непрекъснато. Въпреки това те винаги са съпровождани от **едно**

и също съзнание за нас самите. Един индивид не може да бъде личност, ако няма съзнание, т.е. ако не знае сам себе си. Паметта е друго условие за съществуването на личността като нещо постоянно във времето. Тя ни позволява да помним самите себе си заедно с нещата, които сме преживели. Според Лок, ако изтрием паметта от ума на един човек, той ще си остане същия биологичен индивид, но ще изчезне като личност. Ще изчезне споменът за самия човек като „Аз“.

Като емпирик, на база на основополагащата теза, че цялото човешко познание произтича от и се свежда до сетивния опит, Лок отрежда на идеята различна функция от тази на Платон – идеята не стои вън и чуждо на сетивния свят, тя е резултат от връзката ни с него. За **емпиризма** идеята е рефлексия, обръщане на ума върху вече придобитото от опита познание. При емпиризма **мисленето** и в най-сложните му проявления – каквато е и идеята – е свързване и разделяне на готови, зададени от опита представи, които не се превръщат едни в други.

Джон Лок вижда човешкото съзнание като **tabula rasa**. Според Лок не съществуват вродени идеи, а има само сетивни впечатления, които се организират в човешкото съзнание.

Джо Лок определя три естествени и неотменими права, с които човек се ражда – право на живот, свобода и собственост.

Джон Лок е един от идеолозите на теорията за общественния договор, заедно с Томас Хобс и Жан-Жак Русо. За разлика от Хобс (Човек за човека е вълк; в естественото си състояние хората са в постоянна война помежду си), Лок е много по-оптимистичен по отношение на хората в естественото им природно съществуване. Според него между тях царят мир, разбирателство и сътрудничество, но винаги съществува опасност това да се изроди и посягайки на собствеността си, да преминат от естествено състояние на мир към различни форми на война. Това мотивира възникването на държавата, чието главно предназначение е опазването на естественото право на човека на живот и собственост. Джон Лок допуска съществуването на общество без държава, в което гражданите сключват обществен

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

договор в името на мирен и безопасен живот, а не се отказват напълно от своите права. Те се отказват само от правото си сами да прилагат закона. *Изразеното съгласие* е предпазна мярка срещу това държавата да узурпира абсолютната власт. От една страна, то обвързва завинаги гражданите с държавата, но от друга, поражда *контрола на гражданите над властта*. Джон Лок разграничава обществото от държавата. Според него те са резултат от различни договори между хората:

социален и политически. Политическият предоставя на държавата *суверенитет*. Но *гражданското общество* е разграничено от политическия ред. Затова основни принципи на държавата са законността и разделението на властите. Те са необходими за съхраняването на правата и свободите, които човек има по своята социална природа. Това изисква наличието на основен закон – конституция, който да определя същността на общото благо и средствата, с които то се постига.

Съвременните философски конотации на понятието *толерантност* се появяват през XVI – XVII в., като един от най-систематичните теоретици на тази добродетел е Джон Лок. При него понятието възниква в период на кръвопролитни граждански войни между протестанти и англикани през вт. пол. на XVII в., които се опитват да се еманципират от римокатолизма. В този период възникват редица малки секти, които имат собствени версии за християнската вяра. От религиите, подлежащи на търпимост, Лок изрично изключва римокатолицизма, защото хората, които го изповядват, според Лок са проводници на интересите на друга земна власт.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

ИМАНУЕЛ КАНТ

Роден в Кьонигсберг, Прусия през 1724 г.

Има три основни книги – „Критика на чистия разум“, „Критика на практическия разум“ и „Критика на способността за съждение“

„Просвещение е изходът на човека от непълнолетието, което той сам си е причинил“

„Две неща изпълват сърцето с ново и нарастващо възхищение и страхопочитание, колкото по-често и продължително се размишлява върху тях: звездното небе над мен и моралния закон вътре в мен.“

Долавя сложната и противоречива природа на идеята и се опитва да избегне крайностите на Платон и Джон Лок. Кант „сваля“ идеята от Платоновите космически измерения и я помества в разума на човека, но тук разумът е сферата на чистата действителност, която не зависи от сетивния опит и личния произвол на индивида и така запазва обективността ѝ чрез нейната трансценденталност (отвъдност). От друга страна, усещайки несъвпадението между идеята и наличната действителност – за Кант това е емпиричният Аз, той извежда тезата, че идеята не е познание а задава правилата на познавателната дейност на разсъдъка. Така идеята само ръководи познавателния процес, но не носи познание.

Спорът разрешава спора между рационалисти и емпирици, като изгражда идеята за **трансценденталната форма на Аз-а**. Според Кант не ние се съобразяваме с предметите, а предметите се съобразяват с нас; предметите трябва да се съобразяват с нашето знание. За него има универсално, необходимо, общовалидно познание, но то е такова, защото всички хора са устроени по универсален, необходим и общовалиден начин. Точката на това единство е фиксирана в израза на Кант „трансцендентално единство на аперцепцията“, което означава Аз-а. Аз-ът е основата на **самосъзнанието**. Когато имам сетивен или емпиричен опит, аз виждам един предмет, втори, трети. Освен **емпиричен** Аз трябва да има и **трансцендентален** Аз. Освен че виждам и осъзнавам нещо, аз трябва да осъзнавам, че го осъзнавам. В противен случай опитът ми ще се разпилее на накъсана поредица от несвързани преживявания.

Според Кант нашите познавателни способности не стигат за решението на фундаменталните въпроси за Бога, света и собствената ни същност. Прилагайки разума си към тези най-важни въпроси, стигаме до доказателство както на едно твърдение (**теза**), така и на неговото отрицание (**антитеза**). Така според Кант може да се докаже както, че светът има, така и че светът няма начало във времето.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

В епохалния си труд „Критика на чистия разум“ Кант заявява намерението си да извърши коперникански преврат във философията. Кант се заема да смени местата на обекта и субекта: в познанието не субектът се уподобява на обекта, а обектът се съобразява със субекта. Според Кант *нещата сами по себе си* ни въздействат и пораждаят сетивни образи (*нагледи*), но обектите на нашето познание не са те, а породените от тях образи. Можем да уподобим нашия

ум на екран. Образите, проектирани върху него, се получават от някакво външно въздействие, което не зависи от екрана (ума). Но те ще имат определени свойства, които са обусловени предварително (априори) от природата на екрана (т.е. на субекта). Щом екранът е плоскост, образите ще са плоски.

Според Кант водещата линия, по която човек е не просто живо същество, а личност, е именно в това, че той е способен на морални постъпки. Това се мотивира от факта, че човек има разум, а разумът му дава една най-висша цел – съгласуването с благо. Кант откроява разликата между „лице“ и „личност“. Лицето е индивидът, който се различава от другите и се определя от принципа „Аз мисля“. То носи принципа на единичността. Човекът като лице е живо същество, носител на индивидуалност. Индивидуалността е природно определение на човека, според Кант, от което той трябва да се отгласне, за да стане личност. Личностните определения идват от свръхсетивните основания на доброто и най-висшето благо. Те се изграждат от телеологическото съгласуване на човешката дейност с идеала. Човек се откъсва от партикуларността (отделен, частен), към която го тласка природата. В личността се осъществява свободата и независимостта от механизма на цялата природа. По този начин човек съществува в два свята – природния и интелегибилния (схващан чрез разума). Така човек постоянно е изправен пред една напрегната борба с вътрешната си природа, търсейки път към съвършенството. В тази борба човек става разумен.

Кант определя три регулативни идеи на разума – за безсмъртието на душата, за света като Космос и за Бог. Сложното отношение между вяра и разум се решава, като външните идеи се интериоризират като вътрешни убеждения и мотиви.

За Кант най-висшата предопределеност на човека не е в това да бъде щастлив от хармонията, която може да постигне по пътя на усъвършенстването на разума, нито по пътя на вярата, а в това да бъде достоен. Кант казва, че „моралът не е собствено учението как сме длъжни да се направим щастливи, а как сме длъжни да станем достойни за щастието. Само тогава, когато религията се присъедини, се появява и надеждата някога да се ползваме от щастието и мярката, в която сме се погрижили да бъдем достойни за него“.

Според Кант човешкото достойнство се изразява в това да се откъснем от всякаква сетивна привързаност, от която произтичат нашите лични интереси, да намерим в

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

независимостта на свръхсетивната си природа и във величието на душата си обезщетение за жертвите, които принася за осъществяването на моралните постъпки. Обикновените сетивни, природни склонности на човека трябва да се задържат в съответните им предели, да бъдат подчинени на една по-висша цел. Придържането към тази най-висша цел постоянно се верифицира чрез **категоричния императив** – **постъпвай така, че максимата на твоята постъпка да стане всеобщ закон; приемай човека както в свое лице, така и в лицето на цялото човечество като цел, а не като средство.**

За Кант действителността се състои от „неща сами по себе си“ (ноумени), които са непознаваеми в сетивния опит (но които го предизвикват), а също и от феномени – „неща за

нас“ – които са достъпни за познанието. От сетивния опит започва както познавателната, така и естетическата способност на човека. Естетическата Кант нарича „способността за съждение“. При естетическите съждения въображението (а не разсъдъкът) свързва възприемания предмет с чувството за удоволствие или неудоволствие на субекта (а не с всеобщи понятия и принципи). Този тип съждения изразява само онова, което в съзерцанието на предмета предизвиква в нас чувство на удовлетвореност (или неудовлетвореност), а не стремеж към познание. Разсъдъкът (а не въображението) може да свързва сетивния предмет с всеобщо понятие или принцип, затова въображението играе с разсъдъка. В тази игра въображението сякаш „открива“ в предмета на съзерцание нещо всеобщо и това е неговата целесъобразност. Всъщност обаче предметът не притежава в себе си този всеобщ принцип. Играта на въображението и разсъдъка поражда в субекта чувство за удоволствие, защото в съждението на вкуса той намира предмета за целесъобразен, т.е. „притежаващ“ всеобща значимост. Следователно красотата не е идея, вещь или свойство на вещта. Красотата не е на предмета, тя възниква от играта на въображението и разсъдъка, като резултат от нея е чувството за удоволствие. Красиво е това, за което съдим с безкористно удоволствие и което е предмет на всеобщо харесване, без да имаме знание (понятие) за него. За Кант **геният на твореца** е природна дарба и вкус.

За Кант религията (респ. вярата) е дадена в моралното съзнание на човека. Моралната религия е рационална, тя има своя извор в самия разум и затова повелята ѝ се изразява в следването на моралния закон. За Кант моралът всъщност не се нуждае от религия, но религията е следствие на моралните изисквания. Моралът вмениява на човека определен дълг, но човек не може да получи удовлетворение от него, ако не го свърже с Бог. За Кант Бог е най-висше благо, в което се сливат моралът (дългът) и щастието. Затова Бог е „свято“ същество. Святостта на Бог според Кант се определя от разума и религията

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

съществува в границите на разума. Игнорирането на разума ще лиши религията от морални основания и тя ще престане да съществува.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

ГЕОРГ ХЕГЕЛ

Роден през 1770 г. в Щутгарт, Вюртемберг.

„Всичко разумно е действително и всичко действително е разумно“.

„Онова, което историята на философията представя пред нас, е поредица от благородни духове, галерията от герои на мислещия разум, които чрез силата на този разум са проникнали в същността на нещата, на природата и на духа и са изработили за нас най-висшето съкровище, съкровището на разумното познание.“

В произведението си „Феноменология на духа“ Хегел разглежда *духа* като една степен нагоре в състоянието на ума – той е развит разум, при който увереността в *себе си* като реалност е прераснала в истина. Чрез духа се снемат търсещите инстинкти на самосъзнанието и се изгражда чистото единство между *аза* и битието. „Духът е съзнание на една свободна сама за себе си предметна действителност.“ Той е движение, винаги развиващ се и устремен в търсенето на себе си. Духът създава природата, изпълва я със смисъл, след което излиза от нея и се превръща в отрицанието ѝ. Той е съчетание на противоположности – пътят към мира е осеян с вражди, затова и духът съществува в своето раздвоение и олицетворява вечността.

Хегел систематизира духа в три форми: субективен, обективен и абсолютен. Субективният е непосредствен или природен и засяга душата. Обективният е опосредствен, защото представлява рефлексия на идентичността и засяга съзнанието. Абсолютният е определен в *себе си* и *чрез себе си*.

Хегеловата диалектика се състои в следното: Всяка философска мисъл или заключение крият в себе си *теза*, която предизвиква критики, които от своя страна утвърждават нейната противоположност – *антитеза*. Конфликтът между тях – според Хегел – е „симптом на развитието“. В резултат на това противопоставяне се постига *синтезът*, който очертава единството между противоположностите и е белег за абсолютен.

Хегел прави класификация на историята, в която включва три основни стадия: *Първоначална история* (в нея историческият разказ е тъждествен с това, на което е свидетел историкът), *Рефлексивна история* (историкът не се отъждествява с историческия разказ като негов непосредствен участник, а заема дистанция и това дава възможност за създаването на прагматическа и критическа история), *Философска история* (разумът е влязъл в историята и тя се разглежда като единен процес, в който всички са въввлечени).

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

СЬОРЕН КИРКЕГОР

Роден в Копенхаген, Дания през 1813 г.

Един от основоположниците на екзистенциализма.

Автор на книгата „Страх и трепет“

Систематичното единство в изграждането на личността, или ценностната система, от една страна, е предпоставка за нейното цялостно разгръщане в рамките на живота като идеал. В реалността на човешкия живот обаче съществуват противоречия, които често възпрепятстват постигането на идеала. Човешката реалност не винаги има възможност да се съгласува с идеала. Има ситуации, в които човек е обречен да не може да постъпва според принципите на разума; ситуации, които изправят ценностната му система пред сериозни предизвикателства. Именно такава ситуация стимулира мисленето на Киркегор. Той разсъждава върху ситуацията, в която е изправен Авраам – бащата на вярата, когато Бог иска от него да пожертва сина си, за да докаже вярата си пред него. В приемането на тази жертва няма нищо етично, въпреки че тя е изисквана от Бога. В приемането ѝ има едно-единствено нещо – абсурд. Абсурдът ръководи Авраам. Неговата вяра стои по-високо от разума и го води една крачка отвъд разума – в абсурда. В абсурда човек не просто разсъждава и се подчинява на разума, а екзистира и достига до нещо по-мощно. С това Киркегор открива човека в модуса на неговата екзистенция. Киркегор описва три стадия, сведени до екзистенциалните преживявания на човека. Те обаче не са в йерархична подредба, между тях няма рационални мостове, каквито може да създаде разумът. В екзистенцията човек може да избере да живее естетически, без да се уповава на всеобщи принципи. Човек може да избере такъв живот, в който никога да не се изправя пред сложни дилеми, които трябва да решава, а да задоволява непосредствените си желания. Такъв е образът на Дон Жуан, който постоянно сменя обектите на желанието си. Всяко удовлетворено желание обаче поражда ново, и това продължава в една безкрайна линия на прогресия, която може да се прекъсне само от етическия избор, който е свързан с вечното като идея. Такава е идеята за брака. Аз съм вечно обвързан с един човек. Най-голяма сложност обаче има в избора на абсурдното съществуване. Не е от общ интерес за никого Авраам да жертва сина си. Това е една сложна ситуация, в която той не може да изрази постъпката си така, че всеки да може да я разбере. Той трябва да мълчи за това, което е извършил, до края на живота си и да намери сили да обича Исак, живеейки със съзнанието, че е вдигнал ръка срещу него. Това е една постоянна борба с изкушението да се откажеш. Тъкмо в тази борба – любовта въпреки всичко, в борбата животът да се изживява тук и сега въпреки цялата му абсурдност, се корени най-

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

високият възможен избор, пред който може да се изправи човешката екзистенция. Това не е просто абстрактно съзерцание на Бога като идея, нито е формално подчинение на повелите на разума дори с цената на отричането на Бога. Киркегор разглежда вярващия човек като рицар, който е непрестанно в една сложна борба с живота,

който не се отказва, не изпада в примирение с положението и продължава да обича света, в който живее, колкото и абсурдно да е това в определени ситуации.

За да „докосне“ Бога, пътят на човека, според Киркегор, преминава през катарзиса на *отчаянието*. За Киркегор *отчаянието* и *съмнението* принадлежат на различни сфери, на различни страни от човешката душа. Отчаянието изразява потреса на цялостната личност, докато съмнението- само на мисълта. Според Киркегор най-голямото съкровище е *свободата като избор*. Все още не става дума за онова, което се избира, а за реалността на *самото избиране*. Най-важното при осъществяването на избора е отношението към него, енергията, сериозността с които той се осъществява. Човек трябва да разреши своето „или-или“, да приеме изпречилият се пред него избор. Ако отлага, скоро ще разбере, че този избор вече е направен. Вместо него е избрал самият живот. Комуто е дадено да осъществи „движението на вярата“ *приема* за възможно невъзможното. Той приема Абсурда и с това абсолютната свобода.

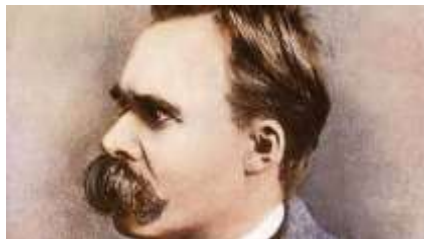
Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

ФРИДРИХ НИЦШЕ

Роден в Рьокен, Прусия през 1844 г.

Автор на книгата „Тъй рече Заратустра“

„Бог е мъртъв!“

Ницше смята, че републиканците, макар да се наричат атеисти, продължават да бъдат вярващи – вярват в ценности по-висши от живота и смятат, че реалното

трябва да бъде оценявано от гледна точка на идеалното. А този светоглед си остава наследник на теология. Ницше смята, че демократичната тенденция е само изродена форма на политическа организация, упадъчна и унизителна, която свежда човечеството до посредственост и намалява стойността му. Ницше е убеден, че всички идеали представляват в основата си теологична структура и винаги измислят отвъдно, по-добро от земния живот, ценности, по-висши и външни на живота. Според него истинската ѝ цел не е да помогне на човечеството, а само да съди и в крайна сметка да осъди самия живот, да отрече реалното и да го замени с фалшива реалност, вместо да го приеме такова, каквото е. Това отрицание Ницше нарича „**нихилизъм**“. Поантата на ницшеанската философия е, че **не съществува трансцендентност, че всяко съждение е симптом, еманация на живота, че е част от живота и живота не може да се намира вън от него. Всичко е иманентно на реалността!**

Концепцията за Свръхчовека, дефинирана от Ницше в книгата му „Тъй рече Заратустра“, описва онзи индивид, който успешно е преодолял себе си и е достигнал състояние на пълна свобода и съвършено изкуство. Душата му е необременена от влиянието на обществото и е в хармония с дълбокия творчески дух на съществуването, затова е способен да създава свои собствени ценности. Свръхчовекът има право да бъде аморален, за да удовлетвори своите собствени ценности и да пресъздаде съществуващото според настроението на собствената си душа. Според Ницше има три основни духовни метаморфози, които човек трябва да премине, ако иска да достигне до състоянието на Свръхчовек – тази на камилата, тази на лъва и тази на детето.

Според Ницше „най-добрите екземпляри“ трябва да отхвърлят робския морал и да се занимават с дейности за художествено самосъздаване. Когато човек живее живота си като произведение на изкуството, прегръщайки индивидуалното и естественото, а не изкуственото, и когато отхвърля аскетическите идеали като равенството, греха, вината и злото, може да се доближи до признаването на идеала за Свръхчовека.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

МАРТИН ХАЙДЕГЕР

Роден в Мескирх, Германска империя през 1889 г.

Ярък представител на екзистенциализма.

Основно произведение – „Битие и време“

Феноменологията е философия, която изследва структурата на съзнанието в неговото отношение към предметите. Докато позитивистите разглеждат обществото по аналогия с биологичните организми, феноменологията не дава обяснение за това какво представлява обществото като цяло. В своето развитие обаче, тази философия ни дава ключ към разбиране на отношението между човека и другите. Мартин Хайдегер развива възгледа, че в своето всекидневие човекът е разтворен във всекидневието на *das Man*. В този модус на всекидневното действие човек не води автентично съществуване – постъпва, както се постъпва, говори, както се говори и т.н. Има обаче специфични моменти, в които битието се разкрива пред човека по такъв начин, че го призовава. Така както Бог призовава Авраам да докаже вярата си пред него, като жертва сина си Исак. Тогава човек се изтръгва от всекидневието на *das Man* и започва да води автентичен начин на живот, който е в противоречие с всекидневието на *das Man*.

През XX век техниката започва да става важен философски проблем. Един от авторите, който се съсредоточава върху него е Мартин Хайдегер. Той се връща към античното гръцко разбиране за природата (*psysis*) като сферата, в която се осъществява израстването на нещо откъм самото него – самосъздаването на всичко в света, което не е дело на човека. Както и към античното разбиране на техниката като *technes* което древните са наричали изкуството, занаятите и науката, без да правят разлика между труда който създава произведения на изкуството, и този, който създава занаятчийски продукти. Разбирането на гръците за истината е като разкриване на скритото. Следователно античното разбиране за природа, техника и истина е, че те се пресичат в едно и също нещо – постигането на разкритост. Хайдегер казва, че художествената творба твори на дело случващата се истина. Според Хайдегер обаче древното разбиране на техниката е различно от съвременното. И то не е в положението, че техниката е престанала да бъде разкриване на скритото. Когато съвременната техника използва природата като средство, като наличен ресурс, подчинен на нейните цели, човек започва да я замърсява, да я разрушава, да изчерпва нейните ресурси. Съвременната техника разкрива това, което лежи скрито като възможност, по начин, който е различен от този, по който скритото се разкрива в техниката в Древна Гърция. Техниката на древните гръци прави възможно разкриването на природата. Изкуството, което е форма на занаятчийски труд, не

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

превръща природата в наличен ресурс, а разкрива истината за нея. Хайдегер вижда едно от основните отношения на човека към света в екзистенциалния модус на грижата. Според Хайдегер човекът не е „господарят на съществуващото“, а е „пастир на битието“.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

ЖАН-ПОЛ САРТР

Роден през 1905 г. в Париж, Франция.

Най-известните му произведения са „Битие и нищо“, „Екзистенциализмът е хуманизъм“.

Произведението му „Екзистенциализмът е хуманизъм“ се смята за основополагащо за разбирането на същността на екзистенциализма.

Сартр е атеист и вярва, че не може да има Божествено начало, в чийто ум са били замислени нашите основни свойства. Нито пък допуска, че има друг външен източник на ценности: за разлика от Аристотел например, той не вярва в обща човешка природа, която може да бъде източник на морала. Основната дейност на човешкото затруднение е, че сме принудени да избираме какви ще станем, да се дефинираме чрез нашия избор на действие: всичко, което ни е дадено, е, че сме, а не това, което сме – *„Съществуването предхожда същността“*.

Сартр развива специфично феноменологично разбиране за отношенията между хората. Когато аз видя друг човек, неминуемо го вкарвам в моите собствени представи за това какъв е той (например че е негодник, или почтен господин). Но това са мои проекции за това какви са хората, които срещам. И неволно се опитвам да вместя хората в тях. Опитът да поставя един човек в рамките на моите собствени разбирания често е в противоречие със собствените разбирания на човека срещу мен, които той има за самия себе си. Това води до остри противоречия между хората и е неизбежно. Това ограничава свободата им и води Сартр до знаменитата фраза *„Адът – това са другите“*.

Сартр смята и твърди, че хората са „осъдени да бъдат свободни“. С този езиков оксиморон – хем свободни, хем осъдени – философът се стреми да изведе на преден план „голямата тежест на отговорността, съпътстваща човешката свобода“. Според Сартр „не само че съм отговорен за всичко, което съм, но и когато избирам конкретно действие, не само се ангажирам с него, но избирам като „законодател, решаващ за цялото човечество“. Той дава за пример факта, че ако даден човек избере да се ожени и да има деца, с решението си ангажира не само себе си, но и обществото, тъй като, от една страна, създава нови членове на обществото, а от друга – дава пример с поведението си и неволно повлиява на околните.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

ФИЛОСОФИ И ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ ОТ МОДУЛ „ИСТОРИЯ НА ИДЕИТЕ“

- **Томас Кун** въвежда понятието парадигма, а научните революции схваща като смяна на парадигмите
- **Освалд Шпенглер** е немски философ от началото на 20 век .Развива тезата за различието между култура и цивилизация, като цивилизацията се разглежда като умъртвена форма на културата.
  - ✓ -Според Шпенглер - всяка култура представлява затворен в себе си организъм, който има свое възникване ,развитие, зрялост и гибел. Културите имат съдба, която е необяснима,
  - ✓ -обособява няколко култури-египетска ,индийска, вавилонска ,китайска, Аполонова, византийска-арабска, и западноевропейска
- **Макс Вебер** - модерността е процес на всеобща рационализация на общественния живот. Секуларизацията е процес на трансформация на доминиралите през Средновековието религиозни представи в нови, светски форми.
- **Жан -Жак Русо** – френски философ и мислител. Един от основните представители на договорната теория за възникването на обществото и държавата
- **Мишел Фуко**-Нашият свят не е бил преобразен от освободената техническа мисъл, а от **дисциплините** с участието на техниката.
- **Жулиен дьо Ламетри** - според него човекът е „машина ,която сама навива пружината си,,
- **Вилхелм Дилтай** - според него природните науки обясняват явленията с помощта на закони, но характерен за хуманитарните науки е **методът на разбирането**. Закономерните връзки между природните явления НЕ се явяват в опита ни. Мотивите на природата остават външни за нас. Ние НЕ ги разбираме.
- **Клод Леви Строс** - централно място в културата заема езикът, а типологизацията на културите протича под делението на топли и студени култури.
- **Ханс-Георг Гадамер** - назовава предварителното разбиране на текст с думата **предразсъдък**
- **Огюст Конт**-водещ теоретик на позитивизма. Истинската философия трябва да се занимава с проблеми ,които могат да се изяснят чрез методите на наблюдение, експеримент и т.н. Определя 3 стадия на социално развитие
  - теологически
  - метафизически
  - научен

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

- **Хърбърт Спенсър** - според него революцията е разрушаване на еднородността. Тя не е прогресивно ,а подривно действие, защото не отговаря на законите на общественото развитие.
- **Джон Стюарт Мил** - школата му се нарича натурализъм. Според него философското познание трябва да следва моделите на научното познание.
- **Едмунд Хусерл** - родоначалник на феноменологията. Съзнанието е винаги съзнание за нещо. Ако изчезне обектът ,който съзнанието осъзнава, ще изчезне и самото съзнание. Тази насоченост на съзнанието към даден обект се нарича интенционалност. Според него съзнанието протича на две нива
-1-явяващи се предмети
-2-явления на предметите
Докато позитивизмът разглежда света като съвкупност от факти, овладени от единни закони, феноменологията разглежда света като съвкупност от феномени, отразени в многообразие от субективни преживявания.
- **Томас Хобс** - в своя труд „Левиатан,“ предполага, че в естественото си състояние хората са в постоянна война помежду си.
- **Жан –Жак Русо** –според него първият човек, който е оградил парче земя и е казал –това е мое, и хората са били глупави да му повярват , е истинския основател на гражданското общество, което извежда хората от природното им съществуване и ги превръща в егоисти и роби.
„ Човек се ражда свободен, а навсякъде е в окови,“
- **Карл Маркс** - според него индустрията трябва да подкрепя човека в неговата творческа дейност, а НЕ да го ограбва. Природата и индустрията трябва да съществуват в хармонична връзка. Това може да се случи САМО след като производството се реорганизира така, че неговата цел НЕ е вече сляпото натрупване на печалба.
- **Барух Спиноза** – рационалист. Бог и природата са едно, самата първична Субстанция е Бог. Но, пояснява той, не говорим за пасивната представа, че Бог е във всеки предмет и стои кротко в него, но че Бог е не просто създател, а движеща сила, не просто сбор от предмети, а онова, което е зад тях и не спира да твори.
- **Имре Лакатош** - въвежда понятието за научна изследователска програма.

Идея-форма на идеална дейност, при която обектът се обхваща и като това, което е, и като това, което трябва да бъде .Така идеята е преходът на идеално в материално.

Емпиризм-една от основните школи в гносеологията, според която цялото човешко познание се основава на сетивния опит

Парадигма –1.Образцово решение на научна задача която става модел за решението на още задачи, подобни на нея

2.Фундаментална теория ,фундаментален възглед и начин на възприемане на света и в науката , и извън нея.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

Светоглед-най-общата картина на света и мястото на човека в него, чрез която „нещата„ придобиват значение и смисъл за човека. Форма на организиране на човешката материална и идеална дейност, която определя отношението на индивида към всички явления, включително и към самия себе си.

Историчност –форма на съществуване на всяко нещо като процес, като изменение ,при което отделните състояния и явления следват едно друго в някаква последователност и градация, но осъществяваща се противоречиво и чрез редица низходящи движения. Писаната история е човешкото изражение на този процес.

Контекст-Определен вид връзка и отношение с другите неща, в рамките на които съответното явление съществува и има своето значение

Модерност-етап от европейската култура в който религиозните представи се изместват от рационализация на човешкото мислене и социалните отношения.

Реформация –движение в началото на 16в в което засяга много политически , икономически и духовни аспекти на човешкия живот. Реформацията се свързва най-силно с налагането на протестантската религия в някои страни в Европа.

Секуларизация-процес на трансформация на религиозните ценности ,в рамките на който те придобиват светски измерения.

Самосъзнание-активен процес ,в който човек перманентно обединява в себе си многообразните прояви на различни действия , с които се отнася към различни от него неща в света. Без това вътрешно единство на активното отношение към външното многообразие в света човешкият опит би се разпаднал в серия от несвързани преживявания.

Експеримент-преднамерено манипулиране на обектите на науката , с цел да се извлече знание за тях.

Човешки права-начин на регулиране на обществените отношения чрез официалното регламентиране в дейността на държавата напр. закони на определени възможности за дейности или съответно забраната на такива.

Революция-дълбока и радикална промяна във всички сфери на обществения живот ,а не само на политическата власт, което води до преход към друго общество

Класицизъм-художествен стил и естетическо направление , които се развиват в Европа в периода 17-19 век. Характерно за изкуството на Класицизма е неговата нормативност , която се изразява в изобразяването на света и човека НЕ такива, каквито са, а каквито трябва да бъдат.

Автономия-независимост, в която някой сам дава на себе си определени закони.

Наука-знание ,което зад многообразието на явленията намира обединяваща същност.

Краен свят-светът ,затворен в пространствени граници.

Безкраен свят-светът, който се простира неограничено.

Мимезис-1. Подобие,подражание

2. В Древна Гърция се е наричал и свещен танц.

3. От гледна точка на теориите на Платон и Аристотел мимезисът е отражение в изкуството на умосъзерцателната истина, разбрана като идеал.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

Модернизъм - направление, отразяващо философските и културни тенденции в края на 19 и началото на 20 век. Характеризира се с приложението на широк спектър от интелектуални и художествени стратегии ,които влизат в противоречие с класицизма и реализма и претендират за по-адекватно отношение към бурните трансформации на света, протичащи по това време.

Мислене-интелектуална, нетелесна и несетивна активност, която създава смислови връзки.

Механично - такова цяло ,частите на което са обединени външно чрез определени физически взаимодействия

Органично-живо тяло, представляващо сложна съвкупност от органи ,функциониращи хармонично с оглед вътрешното му единство и притежаващо някаква степен на самостоятелност.

Причинност-необходима връзка ,при която действието на едно или повече явления предизвиква като резултат или следствие пораждаването на други.

Взаимодействие-за разлика от причинното едностранно въздействие ,което поражда съответни ефекти, взаимодействието се основава на взаимното влияние и свързаност на съответните явления.

Интелект-мисловните способности на човека, т.е. неговите възможности да преработва и използва придобитата информация за света.

Автомат- машина, която извършва относително самостоятелни действия почти без намеса на човека.

Машина-изкуствено създадено от човека средство за облекчаване на труда ,чиито сили и части се съчетават и трансформират по сложен начин.

Техника-обобщено наименование на сложни механизми и машини за облекчаване на човешкия труд, както и на технологичния ред на осъществяваните чрез тях процеси.

Закон-в науката под закон се разбира общо правило на природата ,което позволява да обясняваме минали и да предвиждаме бъдещи събития.

Позитивизъм-философско учение и интелектуална парадигма, които приемат математизираното естествознание за научен еталон

Херменевтика- наука за тълкуване на текстове, образи.

Факт-състояние на нещата; фактът и ценностите са противоположни понятия.

Разбиране-изясняване на явления от хуманитарната сфера (текст, личност ,изкуство, историческо събитие)чрез херменевтичен кръг.

Човешкото познание на нещата в света.

Устойчиво развитие-използване и съхраняване на природни ресурси, за да е справедливо по отношение на съвременните и бъдещи поколения.

Еволюция-естествен и необходим процес на постъпателно ,постепенно развитие на природата или обществото.

Феномен-смислово единство ,смислова цялост ,която се явява на съзнанието в някой от неговите модуси-възприятие, въобразяване ,спомняне

Реално-обективно ,действително и истинно съществуващият свят

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

Идеално-в метафизически смисъл (напр. при Платон) умствено постижимото духовно ,вечно битие ,за разлика от сетивно възприемаемия свят. В областта на науките –абстрактно идеализирани обекти или принципи, чрез които се ориентираме в многообразието на отделните явления. В ценностен план –онова ,което е идеал ,съвършено състояние и цел.

Социално инженерство-система от политически средства за постигане на определени социални цели.

Утопия-социално-философски жанр, описващ чертите на съвършеното, идеално обществено устройство: по презумпция то никога НЕ може да се осъществи.

Идеална държава- представи за структурата на обществото и държавата, които биха осигурили хармонично развитие на хората. Терминологически е свързана най-често с Платон и неговото основно произведение Държавата.

Идеология-исторически възникнала и относително устойчива система от понятия ,идеи и ценности ,които стават основа за оценката и практическо отношение на определени обществени прослойки към самото общество. Идеологията изразява не само познанието, но и интересите на съответните обществени групи и класи.

Идеална красота-понятие за красотата ,каквато е въобще, т.е. независимо от субективното ни мнение и преживяване.

инвестиция и предприемачество

Време- обективна или субективна форма на измененията като мяра на тяхната последователност и продължителност.

Вечност-вечността е в отрицателен смисъл край на времето, а в положителен цялото съществуване ,съвкупност от всички времена или това, което винаги е.

История-наука за закономерностите на последователното развитие на човешкото общество.

Свят-цялото, образувано от всички съществуващи неща.

Развитие-прогресивно разгръщане ,в което по-слабо развити форми преминават към по-висш и сложен стадий на своето съществуване.

Статично-състояние на покой, липса на развитие

Динамично-възможност, сила: в развитието на историята-откритост на обществените формации към развитие: интензифициране на обществените отношения по различни линии.

Конформизъм-мироглед и начин на живот , при който индивидът се адаптира към обществената си среда ,следвайки главно измененията на обстоятелствата , а НЕ според убежденията и принципите.

Промяна- процес, при който чрез дейността на човека явленията преминават от едно състояние в друго.

Верификация-доказване по опитен път

Фалсификация - опитно опровержение

Елеати - философска школа от 6-5 век пр.Хр. ,според която истински съществуващо е само битието , т.е. неразчленимото единство на всички. Конкретните проявления на битието са мимолетни и неистински. Нищото НЕ съществува. Основни представители- Парменид, Мелис, Зенон.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

Обяснение-организацията на фактите в строга закономерна картина, в която отсъстват спекулативните философски идеи и метафизичните представи.

Човешка ситуация-философска идея, че човешкото съществуване НЕ е предопределено, а има ситуативен характер, зависи от историческата и социалната среда и контекст.

Геоцентричен Космос-Земята е поместена в центъра на света.(според Аристотел)

Хелиоцентричен система на Николай Коперник-обяснява видимите движения като илюзия, породена от съвместното движение на Земята и другите планети около Слънцето

Закономерност-форми на еднообразно поведение на нещата, които се формулират в научни закони.

Активизъм –философска идея за активната, творческа, променяща света същност на човека.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

ФИЛОСОФИ И ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ ОТ МОДУЛ „ФИЛОСОФИЯ И ПОЛИТИКА“

Античните философско-политически теории за държавата

1. Платон-Според него идеите са истинското битие, като държавата е възможно най-пълното осъществяване на идеите в полис. Управлението на философите ,основатели на държавата и нейни законодатели , и действието на справедливи закони, изработени от тях , са двете основни черти на платоновия модел за „идеална държава,,

2. Аристотел-според него има правилни и неправилни държавни форми.

Правилните са формите , в които управлението се осъществява в интерес на общото благо-**монархия ,аристокрация, полития.**

Неправилни са държавните уредби, при които управлението е в интерес на самите управляващи-**тирания, олигархия, демокрация.**

„Идеалната държава „ според него е полития. Има баланс- в правата ,във властта, в имуществото.

3. Марк Тулий Цицерон- различава:

- -царска власт
- -аристокрация
- -демокрация

Средновековни възгледи за държавата

Тома от Аквино-според него държавата е част от универсалния порядък , чийто създател е Бог. Формите на държавно управление са ;чисти-монархия, аристокрация и полития, и извратени-тирания, олигархия и и демагогия.

Идеалната форма на управление се състои от чисти форми.

Марсиций Падуински-смята за най-добро държавно устройство монархията, в която обаче монархът се избира.

Ново време

Николо Макиавели-отхвърля религиозният възглед и се противопоставя на теологичните представи за политиката ,държавата и правото. Важен компонент на държавата е политическата власт.

Томас Хобс-Негова е теорията за държавата като продукт на обществен договор между индивидите. Чрез взаимна договореност индивидите поверяват на едно лице върховната власт.

Джон Лок-Той също определя обществения договор обществения договор като причина за възникването на държавата и като източник на властта.

Джон Лок разграничава обществото от държавата .Според него те са резултат от различни договори между хората; социален и политически. Политическия предоставя на държавата суверенитет. Основни принципи на държавата са законността и разделение на властите.

Идеите на Френското просвещение

Шарл Луи Монтескьо –става известен с теорията за разделения на политическа власт на

- -законодателна
- -изпълнителна
- -съдебна

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

Жан-Жак Русо-най-радикалният представител. Продължава да развива договорната теория за учредяването на държавата. Според него само общата воля може да управлява държавата в интерес на общото благо. Тази обща воля трябва да се изразява във всеобщ закон, приложим за всички.

*****

Държавното управление е реализиране на държавната власт. Институционална тази страна на държавното управление, която обхваща държавния апарат и неговите органи.

Форми на политическата власт

1. **Автократия**-неограничена и безконтролна власт на едно лице
2. **Аристократия**- власт на най-видния слой на обществото
3. **Демократия**-власт на народа, на най-широката част от обществото
4. **Плутократия**-власт на най-богатия слой на обществото.
5. **Олигархия**- власт на малка група хора, обособени в особен вид елит.

Модел на държавно управление

- ✚ **Монархия**-власт на един. Отличава се с това, че властта
  - ✓ -се предава по наследство
  - ✓ -се упражнява безсрочно
  - ✓ -не зависи от населението

В зависимост от това, как монархът притежава властта, **монархиите могат да бъдат неограничени (нарича се още абсолютна)**-пример Саудитска Арабия **или ограничени (конституционна или парламентарна)**. При парламентарната монархия монархът формално е държавен глава, но не е решаващ орган –пример Япония.

✚ **Република**

Форми на републиканско управление

- -президентска
- -полупрезидентска
- -парламентарна

Други модели на държавно управление

- **-Унитарна държава**-е единна държава, чиито части са административно-териториални единици, които **НЯМАТ** държавен суверенитет. В тази държава има единна система на висши органи и единна система на законодателство-напр. България
- **-Федерална държава**-съюзна държава, чиито части са държавни образувания, които в една или друга степен **ИМАТ** суверенитет
- **-Конфедерация**-временен съюз на държави, създаден за постигане на военни, политически и икономически цели.

Политически идеи и теории

Аристотел

Според Аристотел държавата може да се разглежда поотделно като социална и като политическа общност. Когато властта се осъществява за общото благо, формите са

- **Монархия**

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

- Аристокрация
- Полития – демокрация

Когато властта се ползва за себе си , тя бива

- Тирания-произвол на един
- Олигархия-произвол на елита
- Охлокрация-господство на тълпата

Хегел

Според Хегел всичко в света е проявление на Абсолютния дух и следва най-разумната логика-тази на саморазвитието. Това движение се нарича ДИАЛЕКТИКА и се основава на триадичния принцип; теза-антитеза-синтеза. Държавата е синтез на семейството (теза)и гражданското общество (антитеза).

Карл Маркс

Придава определяща роля на икономическите фактори върху политическите процеси в обществото. Той разглежда развитието на обществото като диалектическо взаимодействие между материалните условия на производство (**производителни сили**) и възникващите в хода на производството обективни и независими отношения между хората (**производствени отношения**).Този конфликт води до революции, чрез които се осъществява обществения прогрес.

Политика-съвкупност от социални практики и съгласуване на дейности ,в които се прилагат формите и методите за управление на обществото ,обществените групи и отношенията им, свързани с прилагането на властта

Власт-упражняване на контрол и право за налагане на решения върху поведението на индивиди и общности

Управление-управлението на държавата обхваща ръководните дейности при упражняването на властта в рамките на закона за гарантиране на интересите на обществото и за реализиране на поставените цели.

Политическо действие-изразено открито поведение ,демонстрирано в политическата система от даден индивид или социална група. То може да бъде непланирано, спонтанно поведение, или част от последователен процес на вземане и изпълнение на решения.

Модел на управление - теоретично изграден набор от идеи за това как изглежда системата за управление, как влияе върху обекта на управление , как се адаптира към промените във външната среда, така че управляваната организация да може да постигне целите си , да се развива стабилно и да гарантира жизнеспособността си.

Политическа теория - система от основни идеи в областта на политическото познание , разработена от научните общности или отделни политически фигури и мислители. От решаващо значение е връзката на политическата теория с практиката.

Социален интерес-това е формата, в която индивидът пряко осъзнава своето реално положение и нужди, изразени под формата на цели, които той си поставя.

Либерализъм - система от политически идеи ,обединени около личната свобода като основна ценност на обществото. Чрез понятието свобода либерализмът обяснява

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

същността, структурата и процесите в обществото. Политическата дейност е фокусирана върху прилагането на тази ценност. Основни характеристики - индивидуализъм, универсализъм и динамичност.

Консерватизъм - политическа доктрина, която обединява всички, които се противопоставят на революцията и „модернизацията на обществените отношения“. Отдава приоритет на културната приемственост, задълженията и отговорностите на гражданина.

За „баща на консерватизма“, като политическа теория се смята Едмънд Бърк.

Основни идеи

- религията е основата на гражданското общество
- революциите разрушават обществените връзки
- върховенство на правото и равенство на всички граждани пред законите
- осигуряването на ред и законност е основната цел на едно управление

Комунитаризъм - задълженията пред общността (държавата) стоят над индивидуалните права на личността; човек се определя от общите ценности и традиции, а НЕ според избора си.

Демокрация - политическа система, при която възможността да се участва във взимането на решение се предоставя на всички пълнолетни граждани.

Гражданско общество - независимо от държавата и политическите субекти обединение на гражданите в защита на техните интереси

Гражданско участие – представлява ангажирането на лица, граждански организации и гражданското общество като цяло в процесите на вземане на решения от органите на управлението

Корупция - злоупотреба с обществена служба за лично облагодетелстване или по-конкретно – поведение на длъжностни лица, чрез които те или техни близки се облагодетелстват неправомерно и незаконно, като злоупотребяват с поверената им власт

Конфликт на интереси-случаи, когато лице, заемащо държавна длъжност, има личен интерес, който може да повлияе върху безпристрастното и обективно изпълнение на задълженията му по служба.

Глобализация - общочовешки процес на обединяване на света в единна система от световен мащаб, която обхваща отношения от политически, икономически, културен и социален характер

Конфликт - сблъсък, взаимодействие между интересите на различните системи.

Криза-национална или международна ситуация, в която съществува заплаха за приоритетни ценности, интереси или цели.

Глобални и локални кризи и конфликти

Национална държава - държава, образувана от етническа група въз основа на етническа територия и олицетворяваща политическата независимост и независимостта на народа.

„Глобално село“ - понятието е въведено от М.Маклуън през 1962г. – с което днес се идентифицира идеята за процеса и крайния резултат от глобализацията. То е „село“, жителите на което живеят отдалечено един от друг и почти НЕ се познават, но всички

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
ОБРАЗОВАНИЕ
2021-2027

BG05SFPR001-1.001-0001 „УСПЕХ ЗА ТЕБ“

ИМАТ достъп до една и съща информация, водят сходен начин на живот и си влияят един на друг.

Глобални проблеми - открояват се със своята значимост –глобалната бедност и миграция ,както и екологичните рискове.

Глобална справедливост - е стандарт за хуманно морално поведение с оглед на глобалните проблеми.

Демократични ценности - ценности ,които правят демокрацията по-привлекателен политически модел от други алтернативи като диктатура или авторитаризъм. Двете основни ценности ,които характеризират съвременните демокрации, са РАВЕНСТВО и СВОБОДА!

Култура - единство на материални и духовни ценности ,които изразяват основното качество на живота на човека и обществото.

За пръв път се понятието култура се употребява от Цицерон в смисъл на въздействие на човека върху природата и свързано с обработването на земята.

Субкултури – модел на поведение ,начин на живот ,специфични ценности и тяхното символично изразяване от определена социална група. Субкултурата НЕ е отрицание на общоприетата , а е нейно допълнение. Обикновено се формират по критерии като възраст, етническа принадлежност, класа, пол , но и по естетически ,сексуални и други признаци.

Културна идентичност - способността на човек да се идентифицира с определени културни образци, характерни за дадена културна общност. Културната идентичност се основава на

- -елементите на материалната култура
- -елементите на духовната и ментална култура
- -пространствено-времеви елементи-начинът по който се възприемат, разбират и интерпретират

Толерантност - активно отношение ,формирано на базата на признаване на универсалните права и основните свободи на човека.

Мултикултурализъм - форма на толерантно съществуване на различни култури в рамките на една държава въз основа на предоставените им равни възможности за самоутвърждаване.